

Joanna ROGOZIŃSKA-MITRUT
Politechnika Rzeszowska

SYTUACJA SEKTORA MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW TRZY LATA PO WSTĄPIENIU POLSKI DO UNII EUROPEJSKIEJ

W artykule dokonano weryfikacji zarówno prognoz, obaw, jak i oczekiwań przedstawianych przez małych i średnich przedsiębiorców przed akcesją. Przedstawiono zmiany, jakie zaszły w sektorze małych i średnich przedsiębiorstw na poziomie regionów w stosunku do wcześniej formułowanych prognoz, a także opisano zmiany warunków funkcjonowania przedsiębiorstw po akcesji, na podstawie opinii po 1 maja 2004 r.

1. Wprowadzenie

Wstępna ocena przystąpienia Polski do Unii Europejskiej wskazuje, że pozytywne skutki tego procesu w większym stopniu odczuwają firmy uczestniczące w handlu zagranicznym, a więc firmy średnie i duże. Natomiast skutek negatywny bardziej dotyczy firm małych, którym zmiany i niejasności w przepisach, biurokracja oraz dostosowanie do wymogów UE stwarzają relatywnie więcej problemów.

Koszty ponoszone przez małe firmy, a wynikające z konieczności rozliczeń podatkowych, są wyższe niż w firmach dużych. Pozytywne skutki akcesji są odczuwane głównie przez eksporterów, którymi są w większej mierze firmy średnie i duże niż firmy małe.

Wśród skutków negatywnych na pierwszym miejscu wskazuje się zmiany przepisów, zwłaszcza ustawy o podatku VAT, oraz ich niejasność. Ponadto, weryfikując głównie tezy związane z projekcjami rozwoju przedakcesyjnego sektora małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP) w regionach, przedstawiono zmiany, jakie zaszły w tej materii po akcesji.

2. Zmiany sektora małych i średnich przedsiębiorstw na poziomie regionów

Akcesję wykorzystują w pierwszym etapie bardziej rozwinięte gospodarczo regiony i aglomeracje, a w nich sektor MŚP. Po drugie, firmy z sektora MŚP z regionów położonych bliżej zachodniej granicy Polski będą bardziej korzystały

z akcesji niż województwa wschodniej Polski. Wiele wskazuje na to, że zaczynają się sprawdzać wspomniane przewidywania dotyczące asymetrycznego rozwoju sektora MŚP po akcesji.

Analiza dynamiki rejestracji przedsiębiorstw wskazuje, że liczba nowo zarejestrowanych podmiotów spadła o ok. 8%, a liczba firm wyrejestrowanych wzrosła o 34%. W układzie regionalnym spadek liczby rejestracji nie został odnotowany jedynie w województwie lubuskim¹. Ten mały region, liczący ok. 3,4 mln mieszkańców, położony przy granicy zachodniej – niecałe 100 km od Berlina, najbardziej odczuł wzrost popytu na dobra i usługi oferowane w Polsce po akcesji. W pozostałych dwóch województwach położonych przy granicy z Niemcami pozytywne efekty akcesji pozwoliły na przyhamowanie wcześniejszego spadku liczby zakładanych podmiotów. W województwach, takich jak mazowieckie i warmińsko-mazurskie spadek rejestracji był niższy od średniej. W pozostałych województwach graniczących z nowymi krajami członkowskimi (np. opolskie, śląskie i małopolskie), a także w dwóch regionach zachodniej części Polski, tj. w województwie wielkopolskim i kujawsko-pomorskim, spadek liczby nowo rejestrowanych podmiotów nie odbiegał w istotny sposób od przeciętnej.

Ponadprzeciętny spadek liczby rejestracji nowych firm odnotowano w sześciu regionach, w tym w trzech położonych przy wschodniej granicy kraju, będącej od maja 2004 r. zewnętrzną granicą UE. W grupie tej znalazło się również sąsiadujące z nimi województwo świętokrzyskie, a także dwa regiony zachodniej Polski, tj. wielkopolskie i dolnośląskie. Bardzo wysoki, bo ponaddwukrotny, wzrost liczby wyrejestrowanych podmiotów odnotowano w dwóch województwach północnej części Polski, tj. kujawsko-pomorskim i pomorskim².

Jak już zauważono, liczba MŚP wyrejestrowanych wzrosła, co znalazło odzwierciedlenie w rozkładzie regionalnym tego zjawiska. Jedynie w dwóch regionach sąsiadujących z krajami członkowskimi UE, tj. lubuskim i śląskim, zaobserwowano spadek liczby przypadków wyrejestrowania. Jeżeli chodzi o województwo śląskie, to pośrednim czynnikiem stymulującym rozwój przedsiębiorczości może być dobra koniunktura na europejskim rynku węgla i stali, która przyczyniła się do poprawy bieżących wyników znacznej grupy dużych przedsiębiorstw z tego regionu, co z kolei poprzez wzrost dochodów pracowników oraz poprawę sytuacji kooperantów z sektora MŚP przełożyło się na lepszą sytuację sektora MŚP w tym województwie. Dlatego też rola samej akcesji jest tutaj prawdopodobnie mniejsza.

Należy stwierdzić, że wejście do Unii Europejskiej sprzyja niewątpliwie rozwojowi funkcji metropolitalnych, co stymuluje przedsiębiorczość, stąd też wzrasta liczba podmiotów w województwie mazowieckim. Z kolei wzrost liczby

---

¹ Badanie przeprowadzone przez Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową w latach 2004-2007.

² Por. *Zmiany strukturalne grup podmiotów gospodarki narodowej w 2004 r.*, GUS, Warszawa 2005.

przedsiębiorstw w niektórych województwach położonych przy zachodniej granicy można odczuwać jako odpowiedź na rosnący popyt na dobra i usługi oferowane w strefie nadgranicznej. Wraz z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej nastąpiło widoczne ożywienie w handlu przygranicznym na zachodniej i południowej granicy Polski. Szacuje się, że skala obrotów towarowych na przygranicznych bazarach, które jeszcze bezpośrednio przed akcesją przeżywały okres stagnacji, wzrosła w ubiegłym roku nawet o kilkadziesiąt procent.

Wśród dziewięciu województw, w których odnotowano na przestrzeni ostatnich miesięcy spadek liczby podmiotów sektora MŚP, prawie połowa położona jest przy wschodniej granicy kraju. Zmniejszenie się liczby firm z sektora MŚP we wschodniej części kraju potwierdza opinię, że region ten w mniejszym stopniu i z opóźnieniem będzie korzystał z pozytywnych efektów integracji. Można jednak oczekiwać, że dzięki napływowi znacznych funduszy z UE województwa wschodniej Polski zwiększą szansę stworzenia na swoim obszarze warunków do ekspansji europejskich korporacji na rynki Europy Wschodniej, z czego powinny skorzystać także firmy sektora MŚP.

3. Zmiany w otoczeniu regulacyjnym

Istotne oczekiwania małych i średnich przedsiębiorstw związane z akcesją dotyczyły poprawy warunków instytucjonalnych i stabilnego ładu ekonomiczno-prawnego. Przedsiębiorcy nie zauważyli korzystnych zmian w polskim prawodawstwie, co jest przyczyną rozczarowania, gdyż oczekiwali oni, że akcesja rozpocznie proces poprawy polskiego prawa, a przepisy staną się stopniowo proste, klarowne, skonstruowane w sposób umożliwiający ich jednoznaczną interpretację.

W opinii przedsiębiorców sytuacja w tym zakresie się nie poprawiła, co więcej 2004 r. dostarczył pod tym względem znacznie więcej problemów niż przedsiębiorcy mieli wcześniej. Zgodnie z wynikami badań wśród przedsiębiorców przeważa opinia, że akcesja przyniosła skokowy wzrost nowych regulacji prawnych dotyczących działalności gospodarczej, które skomplikowały dotychczasowy system, a okres dostosowawczy był krótki i związany z wieloma niejasnościami interpretacyjnymi nowych regulacji³.

Szczególną trudność sprawiły przedsiębiorcom nowe przepisy ustawy podatku od towarów i usług oraz rozporządzenia wykonawcze do tej ustawy, które zasadniczo zmieniły sposób dokumentowania i rozliczania transakcji wewnątrzwspólnotowych.

Wśród przedsiębiorców panuje duża niepewność dotycząca zasad odliczania podatku VAT. Jeden z badanych przedsiębiorców zaznaczył, że niepewność w kwestiach z tym związanych prowadzi do tego, że przekazując fakturę do urzędu skarbowego, dołącza się do niej kopię artykułu prasowego lub zapisu

---

³ Badania z 2004 r. przeprowadzone przez Ośrodek Badawczy Pentor Research International.

wypowiedzi urzędnika państwowego. W ten sposób przedsiębiorca stara się zminimalizować możliwość niekorzystnej dla siebie interpretacji określonego przepisu przez urząd⁴.

Przed akcesją zarówno eksperci, jak i przedsiębiorcy wyrażali obawy dotyczące wysokich kosztów dostosowania się do europejskich norm oraz przepisów, a w szczególności wymogów technicznych (certyfikaty), środowiskowych czy wymogów BHP. Dostępne badania wskazują, że prawie trzy czwarte firm nie musiało w szczególny sposób dostosowywać swych produktów do wymagań unijnych, ponieważ dokonali tego już przed akcesją. Z dostępnych danych i rezultatów badań wynika, że np. w przemysłach przetwórstwa spożywczego, produkcji wyrobów chemicznych, produkcji maszyn i aparatury elektrycznej tylko nieznaczna część firm uważa, że członkostwo w Unii jest pod tym względem niekorzystne – są to przede wszystkim firmy małe.

Zmiany regulacji dotyczące wymogów BHP spowodowały, że w wielu małych firmach zaistniała konieczność przygotowania instrukcji, w których są spisane wszystkie czynności wykonywane przez pracowników w ramach obowiązków służbowych. Przedsiębiorcy firm rozumieją, że w dużych korporacjach celowe jest tworzenie formalnych procedur obejmujących wszystkie relacje pracownika w miejscu pracy, ale w małych firmach opisywanie nawet najprostszych czynności wydaje im się przesadną biurokracją, zwłaszcza że instrukcje dotyczą często prostych, wykonywanych od lat czynności⁵.

Pozytywnie oceniono natomiast przepisy dotyczące ochrony środowiska i kontroli jakości żywności. Z punktu widzenia poszczególnych podmiotów gospodarczych mogą być one kłopotliwe, powodować zwiększenie biurokracji i nakładów finansowych, ale jak przyznano – są korzystne z punktu widzenia całego społeczeństwa.

Reasumując, należy zaznaczyć, że adaptacja dorobku prawnego Wspólnoty przeprowadzana jest przez odpowiednie władze, skutkiem tego wiele obciążeń i niejasności interpretacyjnych w nowych przepisach wynika z jakości procesu stanowienia prawa w Polsce, a nie z samego obowiązku wdrożenia przepisów wynikającego z akcesji.

Należy również wskazać, że proces implementacji prawa wspólnotowego do ustawodawstwa krajowego, poza aktami prawnymi objętymi okresami przejściowymi, w praktyce się zakończył. Rok 2004 był pod tym względem wyjątkowy. Nie należy zapominać, że bez wdrożenia prawa wspólnotowego niemożliwe byłoby uzyskanie członkostwa.

Obecnie do polskiego porządku będą implementowane tylko nowe akty prawne, co zdecydowanie zmniejszy ich liczbę. Dlatego też spodziewany przez przedsiębiorców sprzyjający ład prawny ujawni się w dłuższej perspektywie.

---

⁴ *Pierwszy rok członkostwa Polski w Unii Europejskiej w ocenie społecznej*, pod red. E. Skotnickiej-Illasiewicz. Departament Analiz i Strategii UKIE, Warszawa 2005, s. 82.

⁵ *Ibidem*, s. 83.

Wpływ na to będzie miał również realizowany z inicjatywy Unii Europejskiej proces upraszczania prawa wspólnotowego oraz krajowego.

4. Wykorzystanie szans jednolitego rynku

Wzrost konkurencji ze strony firm z państw Unii Europejskiej, w tym ze strony nowych państw członkowskich, wykazywano jako jedno z podstawowych zagrożeń dla sektora MŚP po akcesji. Podkreślano w szczególności, że produkty i usługi firm europejskich mogą się okazać po obniżeniu kosztów transakcyjnych związanych z wprowadzeniem zasad rynku wewnętrznego i zniesieniem granicy celnej na tyle konkurencyjne, że spowoduje to poważne problemy dla części firm sektora MŚP, które nie były wcześniej nastawione na taką konkurencję.

W opinii większości przedsiębiorców omawianego sektora nie sprawdziły się pesymistyczne prognozy, aczkolwiek akcesja przyniosła znaczny wzrost importu. Najwyższy jego przyrost nastąpił z grupy krajów rozwijających się, a następnie z grupy krajów Europy Środkowej i Wschodniej. Najwyższą dynamikę odnotowano w imporcie z Chin i Republiki Czeskiej. Wzrost importu nastąpił we wszystkich dużych grupach towarowych, a największy w grupach: maszyny i urządzenia, sprzęt transportowy, produkty mineralne, tworzywa sztuczne oraz produkty przemysłu chemicznego. Odnotowano również znaczny wzrost importu materiałów i wyrobów włókienniczych oraz obuwia i nakryć głowy (prawdopodobnie z Chin). W przypadku tych ostatnich grup towarowych import spowodował wzrost konkurencji dla przedsiębiorstw należących głównie do sektora MŚP.

Najczęściej wymienianą szansą sektora MŚP po akcesji miał być dostęp do jednolitego rynku europejskiego. Zniesienie granicy celnej oraz bezpośredni dostęp polskich produktów do rynku bez konieczności dokonywania dodatkowych certyfikacji miały znacząco obniżyć koszty transakcyjne i podkreślić w ten sposób konkurencyjność polskiej gospodarki, w tym sektora MŚP. Możliwości świadczenia usług również miały się znacząco poprawić. W tym przypadku można zaobserwować poszukiwanie przez polskie firmy możliwości świadczenia usług w pozostałych państwach członkowskich. Niestety polskie przedsiębiorstwa napotykają na różne utrudnienia, stosowane również niezgodnie z traktatem akcesyjnym. Mimo to zdobywają coraz więcej kontraktów, głównie jako podwykonawcy.

Z nowych możliwości korzystają firmy budowlane, remontowe, instalujące bramy i drzwi garażowe. Konkurencyjność polskich przedsiębiorstw polega na tym, że są one tańsze, solidniejsze i bardziej wszechstronne od zachodnich. Za interesowanie wykonawcami usług z Polski dotyczy także indywidualnych fachowców, ale z powodu istnienia okresów przejściowych na zatrudnienie pracowników pochodzących z krajów nowo przyjętych obywateli Polski nie mogą być legalnie zatrudnieni w większości państw Unii jako osoby fizyczne. Przepi-

sy unijne zezwalają jednak na zatrudnienie firm pochodzących z Polski, dlatego polscy specjaliści rejestrują działalność gospodarczą i zdobywają korzystne kontrakty za granicą⁶.

Akcesja przyniosła również wzrost eksportu. Przedsiębiorcy eksportujący do krajów Unii Europejskiej odczuwają znaczące uproszczenie procedur eksportowych, wskazując na mniejszą biurokrację, szybszy transport, brak kolejek i kontroli na granicach. Ułatwienia te sprawiły, że kraje Unii w większym stopniu niż w przeszłości przyciągają uwagę polskich małych firm. Przedsiębiorcy uważają, że trzeba inwestować w rynek ustabilizowany, łatwo dostępny. Ponadto wyzwalają się z dawnych kompleksów i nabierają przekonania, że polskie małe firmy mogą być konkurencyjne, bo oferują korzystne ceny, wysokie kwalifikacje pracowników, dużą elastyczność oraz zdolność przystosowania się do wymagań.

Jednocześnie przedsiębiorcy próbują dostosować się do nowych reguł handlu z krajami spoza Unii. Eksportując produkty spożywcze, mogą korzystać z dopłaty ze środków europejskich, ale muszą przestrzegać ściśle określonych procedur. Procedury te często zwiększają koszty i powodują komplikacje logistyczne. Przedsiębiorcy polscy zdają sobie jednak sprawę, że nowe przepisy obowiązują we wszystkich krajach UE i nie podlegają dyskusji, a ich respektowanie umożliwia uzyskanie dotacji.

Po 1 maja 2004 r. eksportujący do krajów byłego ZSRR dostrzegają wyraźne utrudnienia, które są wynikiem nie tylko zmian w polskim prawie, ale także nowych przepisów wprowadzonych w krajach sąsiadujących z Polską. Z tego powodu mali i średni przedsiębiorcy nastawieni na współpracę z tymi krajami notują znaczny spadek obrotu.

5. Podsumowanie

Procesy zachodzące na rynku po 1 maja 2004 r. inaczej widzą właściciele małych firm, którzy zajmują się handlem międzynarodowym lub świadczą usługi dla klientów z innych niż Polska państw Unii, a inaczej przedsiębiorstwa operujące wyłącznie na rynku lokalnym.

Przedsiębiorcy małych firm po wejściu Polski do UE zdobyli wiele ważnych, nowych doświadczeń. Przedsiębiorstwa międzynarodowe zaś nie odczuły bezpośrednich skutków wejścia Polski do Unii, a na ich kondycję wpływa przede wszystkim stan rynku wewnętrznego, który na ogół oceniono krytycznie, mimo że dane makroekonomiczne wskazywały na poprawę klimatu biznesowego.

Przepisy prawne są nadal niejasne, podatki wysokie, procedury biurokratyczne skomplikowane i czasochłonne. Konieczność dostosowania się do no-

---

⁶ Ibidem, s. 87.

wych regulacji sprawia, że przedsiębiorcy wywierają silniejszą niż dawniej presję na organy administracyjne i stają się wobec nich coraz bardziej wymagający.

Nie zaszły również większe zmiany w dostępie do kapitału. Banki nadal są nieprzychylnie dla małych firm, a uzyskanie środków unijnych wydaje się bardzo trudne. Pojawiają się jednak pierwsze pozytywne symptomy, ponieważ w różnych środowiskach firmy zaczynają odnosić sukcesy w pozyskiwaniu funduszy europejskich, stanowiąc dobry przykład dla innych.

Wejście Polski do Unii Europejskiej stworzyło warunki, w których tylko firmy mające na celu poszukiwanie nowych możliwości rozwoju odnoszą sukcesy i pozyskują nowych klientów w krajach UE.

Literatura uzupełniająca

- [1] Górczyński M., Woodward R., *Konkurencyjność technologiczna małych i średnich przedsiębiorstw z trzech działów przemysłu przetwórczego. Mocne i słabe strony w kontekście wejścia Polski do Unii Europejskiej*, Warszawa 2003.
- [2] Heller J., *Integracja Polski z Unią Europejską*, Bydgoszcz-Olsztyn 2003.
- [3] Hykawy R., *Raport Departamentu Analiz i Strategii Urzędu Komitetu Integracji Europejskiej. Polska w Unii Europejskiej doświadczenia pierwszego roku członkostwa*, Warszawa 2005.
- [4] Noga A., *Przedsiębiorczość a polityka makroekonomiczna*, referat VII Kongresu Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego – sesja IV, „Przedsiębiorstwo i konkurencyjność”, nr 2, 2001.
- [5] *Raport Rady Ministrów na temat rezultatów negocjacji o członkostwo Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej*, Warszawa 2002.
- [6] Skowronek-Mielczarek A., *Małe i średnie przedsiębiorstwa. Źródła finansowania*, Warszawa 2005.
- [7] Steinerowska-Streb I., *Perspektywy rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w ramach łańcuchów franchisingowych*, Bytom 2003.
- [8] Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (Dz. U. Nr 173, poz. 1807).

THE STATE OF SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES SECTOR THREE YEARS AFTER POLAND'S ACCESSION TO THE EUROPEAN UNION

S u m m a r y

In this article, a verification of predictions, fears and expectations represented by small and medium entrepreneurs before the accession has been featured. Changes which had taken place in the small and medium enterprises sector on the level of regions in relation to the earlier formulated prognosis have been shown here as well as changes of the enterprise functioning conditions after the accession, on the basis of the opinion after May 1, 2004.

Wpłynęło do Oficyny Wydawniczej w styczniu 2008 r.